

МЕДИЦИНА: айтыргың, айтыры

ЧУГЛЕ ЭМЧИЛЕРНИИ ЭВЕС, КИЖИ БУРЗУНУУ

Эрткен недела төштүндө Чазак бажынынын хуралдар залына республиканын педиатрларинин, акушер-гинекологтаринин, районнар эмелтегеринин кол эмчилеринин ичаш камгалагынын талазы-биле айтыргың чугалашкан хуралын Тыванын Кадык камгалад министрствозуу организастап эрттерген.

Хуралдын ажылгына республиканын Чазак бажыны, Улус өрелдиге, Чонун социал камгалад жамыларынын, саяг черлеринин харысалгалыг ажылдакчылары, хоорай, район, чагыргаларинин даргаларинин социал политика талазы-биле орайдакчылары болгаш оон-даа өске актив киршикен.

Политиктиг болгаш социал-экономикаг чидег кризистерин үе-чадазында херээженер болгаш уруглар озагыг кичөөнгейин илеп турар. Ашы-чем бараанаринин, иди-хентин болгаш кижинин кыдыкшылыгга эн чугада эм айкалыг чедипси, экономикаг күрүнө системанын буураакшыг херээженерини болгаш уругларын берге бийдалга чедирип келген.

Ө-бүлгө, ие-чаштын камгалагына таваржып турар күзелчиг эвес бийдалдарын ханы өөренип көрөт. «Ө-бүлгенин бийдалын экижидер талазы-биле бирги эелтедегем чегемдер дугайында» Тыва Республиканын Президентинин № 1 Чарлыгына дүштүр республикада байдал дугайын кадык камгалад сыйды Б. К. Кудерек илеткелиге делегерген чугалашкан.

Бистин республикада берүгеге чедир илерин болгаш чаштарын өлүп хораз чоруу бедик болуп артышаан. Чыд санында 200 иер өлүм чаштар, 7-10 иелер хораз турар. Чаа төртүтүгүн чаштарын хораз чоруу ие-чаштын камгалагында кара чаныг чидег айтыргы өвөс.

Чагында инвалд болуп турар уруг саны оон өзөөжөсө. Терүмелден угаын баларгай, күш-шыдалыг чок болганы-биле ивалд болган уруг саны амгы үедө мун чедип турар. 1991 чылда сес чус ажыг турган. Уругларын хар чөлөс ынайында-ла аары-аржыр чоруу улам көвүдөн оорар.

Бо чылдын январь 1-де бийдал-биле алырга, республикада 148 педиатр ажылаан турар. Он мун уругга-ла 14,5 эмчи оонажыр (РФ-те—22,0). Мянгуң-Тайга, Сүт-Хөл, Эрзия, Барын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улус-Хем районнарда педиатрлар чедипсес. Акушер-гинекологтор-биле четчөлөшкн база-ла ындаг бийдалда. Чеден-Хөл, Тес-Хем районнарда акушер-гинекологтар чок.

Онаштыр алырга, чүгле 1,8 (РФ-те—5) хамзаржыр. Республиканы ама-да өзөрип акушер-гинеколог херек болуп турар. Дээди эртеринг педиатрлар, акушер-гинекологтар чедипсес, эмелтегерде амгы үенин аппараттары чок, лабораториялар чедир дериттинген, эм нер чедипсес, ашы-чем ассортиментин кызында болза, өмчлдер бар-ла аргаларын ажылдап ажылдап турбужеле, ааргыг кижилер, сааттыг

оон деридез оон чем азыр ужуругу бугу чаштарын хандырар продукция бүдүреринге дүүшпес, вентиляция системазы чок, өл-шүк цехтерде изиг, ышкам; тар. Күш-ажыл долдуз-биле механизастаттымаан. Бичалза-даа кухня хире-шаа-биле ажылдап турар. Амгы үедө оон 300 уруг халас чем ап турар. Чаныг уругта халас чемин айда ортакм орто 2500 рубль болган болза, 300 уругта—750000 рубль джижик; чылда 9 млн. рубльдин халас чемин олар ап турар-дыр. А эртертинг темни 550-600 уруг ап турар.

Херек кырында 52 кухня ажылаар ужуругу турда, республикада бо хүнерде нитизи-биле чүге 26 кухня ажылдап турар. Республиканын Кадык камгалад министрствозунун чагыргы бугаар Садыг министрствозунун шугуму-биле эртертинг чылын районнарже даштыкыга бүдүрүп, 90000 хал сүттүг холумактары, бистин чүрткэ бүдүрген 22 тонна сүттүг холумактары үлөп чоруктанын илеткели демделеп турар, школа назы четпезин уругтар албан черлеринде, школаларда, школа чанынын интернаттарында белеткеп турар чемини шаныр дыка куура дүп чүвени доктаамл хынал турар саншылдайгаарал баштыкп турар дээрзин айтыган.

Уругларын туберкулезтан аарырыг өскөн, 1991 чылдагына денээрге, эртертинг чылын ий катан өскөн, а РФ-тин көргүзүлгөн 9,9 катал өскөн-дир. Оон бир чылдага, ны—үлүг кижилерин чыл салында флюорография эртер турарын организасто чогу. Аймаг-айылга, бүдүрүлгелер, организасталар удурутуктар, дарынык чурттакчы чонун, коллектив келечигинери өмчн шинилгезин эртер алырыгча өмчлөдөдөй турары. База бир чылдага, туберкулез өмчлөдү чылар аарыг кижини дер стационардан дөшп үнер, аарын чедир энеттес, арыг-Шубер сактаас болуп турар. Туберкулезтуг кижилер бар өг-бүлөлөргө чурттаар бажын үлээр айтыргы багаш шийлеттинип турар. Туберкулез соншал чыгар болганда, анаа үлүг херемелдер дугайын илеткели база дыптанган.

Ие-чаштын кадыкшылын камгалагында перспективтиг укалыгышкынар-биле Борис Кожун-оолович илеткели дооскан. Дараазында Фармацевтика бүдүрүлгө каттыжышкыныг чыгыне директору М. А. Эрзичина хуралдын хун айтыргынын ийгилигиз—республиканын чурттакчы чонун болгаш эмелте-профилактиктиг албан черлеринин эм-биле хандыргалагыг дугайында кыска илеткеп кылган. Республиканы эм-биле хандыргарында аптека склады-биле кады 40 аптека албан черлери киржиң турар. 1992 чылда бисти эм аймаз-биле болгаш медицинага ажылдаар оон-даа өске чүдүлдер-биле хандыргарында Россия Федерациязынын Кадык камгалад министрствозунун үндүрүп берген хөрөңгүн 10 млн. 885 мун рубль болган. Чүгөл 94 аймазга тускайлаан 76 млн. 514 мун рубльдин 12 млн. 738 мунунга даштыкы эмнер саткан.

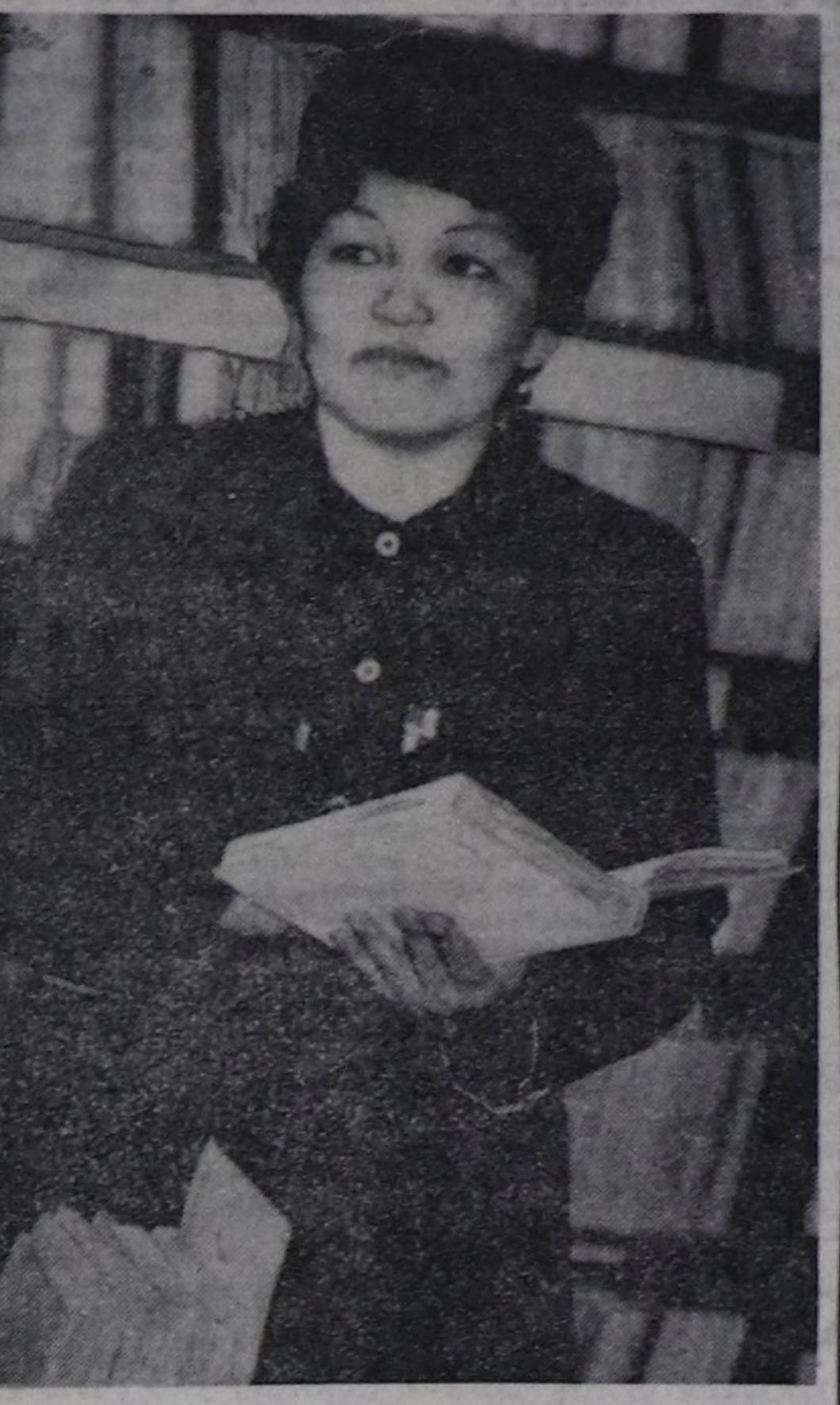
Ашы-хөргөнгө кызылдалыг бо үедө чонун, эмелте албан черлерин эм-биле хандыргар республикада нитизи-биле бүдүрүлгелеринде эм дүүрүлүп илеткен. Садыг алыкчыларынын өмгө хергелели республикада 17,4 хун кудулаан (РФ-те 17,4 хун).

Үш хар чедир назылыг уругларга эмни рецепт бугулар халас бээрн боттаныш. Кында, Эрткен чылын уругларга 325 мун рубльге эмни халас берген. Район төптеринге көрөдө, сумуларда уругтар, малчынар уруглары оон ам-даа чедир ажылдап шыдайын уруглары 165 мун рубльдинг эмни халас алган. Каттыжышкын эм берип турар заводтар-биле харылза-ылдаг болза, эм эртерин өзүнде эгидерине бергенде турар. Эм салып турар компания структураларына удуз хемчег алырыг ол дүүрүлгө биле сандыгынган. Эм чедипсели, тывылбайн турар, ком-мерсиальтар ховар эмнерин кайсын ап турарыг. Оон ичин шын шыжаарын билбес болганда, үр чыккан, үези эртерин, шын өзө шыжаан эм шынанын эскерткип, урелип бо турар. Бидег өмнөр кижинин кадыкшылыгга хоралыг салдарлары. Административтиг, иштик херектер организасталар оларга удуз чогуур хемчегти дыйры алыры күзөгүнч, Чок-ла болза, эмни салып салгыарына додаргай документтер, өмчлөдү чылар аарыг кижини дер стационардан дөшп үнер, аарын чедир энеттес, арыг-Шубер сактаас болуп турар.

Илеткедерег хамзаржыртар оон амгы кижини санал берген. Республиканын кеш аарыгына удуз диспансеринин чок өмчн Л. А. Охотникович, Бай-Хаак эмелтегеринде педиатр А. Ш. Хунан-Байырын, Бай-Тайга район чагыргызынын даргазынын социал политика талазы-биле оралакчызы Ч. А. Сааян болгаш оон-даа өскелеринг саналдары хуралга олурдушканын бодандырган.

Хөй саныг айтыргыларга харылар соншал, хуралдын ажылгына киржиң келген Тыва Республиканын Чазак бажыны Даргазынын социал политика талазы-биле оралакчызы Б. С. Шырап сес ап, чүге чугалашкан. Валентина САТ. («Шыныч» корр.).

БИБЛИОТЕКАРЬ

Кызылда А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказынын өрээлдеринг хүнүнч-не хөй номчукулар келир. Тыва болгаш орус дыларда чечен чогаалдарын дөшгөн бир өрээлде ажылда Любовь Монгушевна Чадамба башкарып турар. Ол чурт-шинчиле болгаш национал чечен чогаал килдинг эртелекчиле, чогаалчылар-биле ужуражылгаларын белеткес, оон солун кылдыр эртерин турар. Тыванын чогаалчыларынын номнары оон килдинде дөшгелеттинген. Тыва чогаалдыг хоочуннары Олег Саган-оолдун, Сергей Бүрбүрүн, Степан Сарыг-оолдун аныянда тырттырган ховар дөш чурктарын өнөшүн, ханада дөшгөн.

Амгы үенин чогаалчыларынын чурктарын майаа делгеп көргүзөр соруганын ол салып алган.

ЧУРУКТА: ол библиотеказыг кылдыс эргелекчиин Любовь Чадамба.

Охемчик ОНДАРНЫН фотоу.

Чамдыкта мырнай кара көжө эккен каан боор. Оон туржук, ий-үш хүнүң со-лунарыг чыпы, шыгжап чыт-кош, эккен каан боор чүе-дир. Чамдыкта чагыдып алган со-лунарыг шүүт келбейн баар-дыр. «Шын», «Эне сөзү» солунарыг чагыдып алган улус бис. Ол солунар база келбейн баар-дыр.

Харылаза салбырын ажалдаларын шак мындаг өз-харылазала чок ажылдаар чүе болза, моон сонгаар солун чагыган ажы бар бе? Республиканын бүтү харылазанын харылаан оор Д. Б. Чоксом бо бугу чеп-пестери канчаар көрүп тур ирги?

Юрий СҮЗУКЕР. Кызыл хоорай.

АЖЫЛЫ БАГАЙ

Кызыл хоорайын Карбышев кудумчузунда турар 6 дугаар почта салбырын чонунгач чагыдып алган со-лунарыг шүүт келбейн баар-дыр. «Шын», «Эне сөзү» солунарыг чагыдып алган улус бис. Ол солунар база келбейн баар-дыр.

Харылаза салбырын ажалдаларын шак мындаг өз-харылазала чок ажылдаар чүе болза, моон сонгаар солун чагыган ажы бар бе? Республиканын бүтү харылазанын харылаан оор Д. Б. Чоксом бо бугу чеп-пестери канчаар көрүп тур ирги?

Төрүттүнген хүнүңүз-биле!

Ада-чурттуу Улуг дайынынг киржиктин, күш-ажылдын хоочуну, дайынынг болгаш күш-ажылдын хөй саныг орден-ириинг болгаш медальдарынг эялекчиз Галина Томитовна ДОВАТОР бистин авазыс болгаш кыргы-авазыс. Ол бо хүнерде 70 харлаан.

Кандыг-даа ажылдан чажам дивес, эрес-кежө, омак-тегелүг авазыска, кыргы-авазыска төртүтүгөн хүнүн таварыштыр кан дег кадыкшылды, узун назынын чуректин ханызыдан күздөсүн.

Уруу Мария, күдээни Александр болгаш уруунун уругларынды.

Бистин эргим ынак ачаныс, кыргы-авазыс Тывага колхоз шимчөөнчигин иделейн. Киржикчилеринин бирээни. Салчак Дылбаевич АДЫЯ аныянда Бин-Хем кожуунун Сесерин сууруга тургустунган «Баян-Хем» колхозту даргалап турган. Оон соода хар-назын угадып кээрге малчынап эгелен. Ол Күш-ажылдын Кызыл Тук орден болгаш элэни хөй медальдар-биле шаңнаткан. Ачаныс оон уругтун адаам, оон аныга өөнүг ээнинг өскүс калган беш уругларын база өстүрүп долуртурган. Ачаныс, ачаныс кайызы-даа кончуг ажыл-иши улус. Олар 30 ажыг чыл хойжулаанар. Төрүттүгөн хүнүнери таварыштыр бугу-ле эки чүвени силерге күздөсүн, ынак авазыс, кыргы-авазыс!

Уруглары Галина, Мария, Айлан, оолдары Фадей, Тайбын, Андрей, Буян, Буян-Чыргад, күдээлери Михаил база Михаил; кенээттери Людмила, Чечен, Светлана, Нада болгаш уругларынч уруг-лары шунту үжен кижилер.

Ийн кыстан, үш оолдун нези бистин эмерелдиг авазыс Мария Яндеевна БИРНИЕВ март 15-те 50 харлаан. Ол Току районунг «Адыр-Кежиг» совхозунун муунакчы малчыны кижилер. Ада-иесис бугу назында малчынап келген болгаш ам-даа айылда ажылдап чоруурлар. Олар ийги кымты, үш оолду өстүрүп каанар.

Төрүттүгөн хүнүң таварыштыр Силерге кызг байырыг чедирбизин, калыкшыды, амжалыгарга улуг-улуг чедип-кинеринг күздөсүн, эргим авазыс. Уругларынды.

Эрес-оол Лудун-Доржуевич ООРЖАК Паралаганын хостуг чоруун камгалаар Тывада хайгарал черинин тургустунган баштайгы хүнүнеринде эгелеп юридиктиг дузанын ууу-биле чедирип келген. Оон 50 харлаан юбилейин таварыштыр база ам бо хүнерде Таңдының № 4 соңгулда округунда Тыва Республиканын Конституция судунун судьязына кандидат кылдыр бүрү-кеттиргениге байыр чедирбизин, кадыкшыды, оон өг-бүдөзүңгө улуг аас-кеженин база ажыл-ижинг чогадыкчы чедипкинеринг күздөсүн.

Паралаганын, медээлери хостуг чоруун камгалаар Тывада хайгарал черинг коллективин.

Бай-Тайга районун Найбар сууруга чурттап оор ынак авазыс Окача МАЦИЯНОВА ХҮРЕН чачтыг байыра-лын таварыштыр алдан харлаан. Ачаныс аныянда-ла чок алган. Бичалзажок эргим авазыска ачаныска улус-чонувус аразында хундуктедиг, азыраан малдыг, ажы-тедүг, аас-кежиктиг чурттап чор бис. Төрүттүгөн хүнүн таварыштыр эргим авазыска кадык-шыды, хөй чыл чурттаарын күзөвшөан, чегре чедир мөгөйдөс.

Уруу күдээни Наталья, Константин Салчактар; огу, кепин Мерген; Айлан Хүреңнер.

Ак-Довурак хоорайын № 2 школазында өөредилге эрге-лекчиин Кима Кыргысевна АК-КЫС март 16-да төртүтүгөн хүнүн дөшгөдөс.

Былч авазыс, урбавыс, кат-иевие Кима Кыргысевнага төртүтүгөн хүнүн таварыштыр чурттап чамызыдан йаг байыр чедирбизин, амжалдарыг-чурталгалыгга аас-кежикти, ажылгына улуг чедипкинерин, кол-ла чүе кан дег кадыкшыды күздөсүн тур бис.

Уруу Галина, оолдары Аниад, Аян, дудмалары Александр; Татьяна, күдээлери Дагыз, Климентий.

ЧАРЛАЛДАР БҮРОЗУ

Шанналын алыр силер. Николай Кужугетович Дөртөн-оолдун аджыг тывыска саналгада чети чыккан. Ону тып алган кижиг Кызыл хоорай-нын Кочетов кудумчузунда 139 дугаарыг бажынын 32-ги квартиразында эккен бээрн дөшгөдөс. Телефон № 3-17-78.

Началк Юнуз Иванович чидегинг паспортун болгаш пенсия шыныгызын тып алганын багаш-биле дыптанган Куу-лар мөн дээди анык уругун дүйлөтөр нитиделинде чедип көрүн дилеп тур бис. Юнуз дүйлө кижиг. Шанналын чеге-да дээр болза бээр бис. БИСТИН АДРЕЗВИС: Кызыл хоорайда Лопсанчал кудумчузу, 27 дугаар бажын, квартира 13. Телефон № 3-90-51.

СОЛУН ИРЕЙ

Хайыракан суурун хоочун кижилеринин бирээни Шырып ирей. Ол кончуг солун кижиг. Суурунч чону оон адан-даа адаас, аналга «капитан» дөшдөр. Ол адан-ла кончугак кижилерин адан алган ады эвес, анык-чалыг үезинде шагдаа шугумунг истекчи деп-ла турган. 1951-1953 чылдарда Корея-нын дөшөөнчиг болган дайынынг киржикчин. Шырып Валерий Толошович төрөн Эжыминин шынтыг огу дээр-ин удустан дынаан мен. Дайын шөгүңгө чашкын дег остварын аразы-биле үнөп-союп, дайышарын кыра боолд, Корея биле Кылат аразында «Айдуң» көвүрүгүг камгалап тургашыг чуга-ларга, шынал-ла, кижинин эяди-кежиг соор, куйга-багы авырарлар. Валерий Толошович дайын шөгүңгө чашкын адыр, коргар чүрек чок болуп, старшинага чедир депшээн. Хоочун фронттуг «айын киржикчи» деп ногаан даштыг № 578813 дугаарыг дептерин көргүзүп, ап турар чингелде-де барзынанын соонугарыг, калды дайынга чораз иштерин сактып чугалады. Каз-Хем кожуундан Андрей Амбаржынын шериг техниканы ханы билдин, эрес-кашпага-йыл, Кес-Чыраалдан эм Хай-ыракан суурда чурттап оорар Кудурулпай Хур-оолдун, Эв-диг-Хемден келген мөгө-шын-

ХАР-НАЗЫН

Республиканын хаакка профессионал кроуунуң түн-нес маргалааларын херээ-женер байыраалынын бү-дүзүндө Бай-Хаак суурга болуп эртерген. Боттарынн профессионал организасталары ээш адырлардан апаа нитизи-биле 8 ко-мандалан 112 хаакчы ки-ришкен.

Маргалаанын түнеленде тус чер үлетпүрүнүн болгаш коммунал ажыл-агый бүдү-рүлгелеринин профессионал рес-комунун командазын нитизи-биле бирги черин ээлээн. Куялтура амжалдарынын болгаш улус өөрелдиге амжалдарынын профессионал рескомнары ийги болгаш үшкү черин ээлээр аргалыг болган. Хууда бирги чер дээш мар-галааларга эр, херээжен хаакчылар хар-назын азы-биле аныггы дистанцияларга чарышкан. 18-28 хар чедир херээжен хаакчылардан 5 километринин дистанциязыга республиканын чачыс эвес улус чемпиону, Таңдынын уругтарын спорт школазы-нын башкызы Юлия Понома-рева тилээни. Педагогика институтунун студенттери До-лана Манжулда болгаш Че-чена Монгуш олар ийи-үш дугаазында финишке келген.

Кукшан-оол ХОВАЛЫГ, Маргалаанын кол судья-зы.

СПОРТ - СПОРТ - СПОРТ

И. С. ЯРЫГИН - ХҮРЕШ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫН ПРЕЗИДЕНТИЗИ

Россия Федерациязынын Олимпик комитетинин дарга-зы В. И. Смирновтуң удурутагы-биле хостуг болган рим-грек (мурнуун-ла классиктиг) хуреш деп адап турган) хурештерин каттышкан конференцияны Москвага болуп эртерген. Ол ийи хурештин каттыш-каны конференцияны Евро-панын делегетин болгаш Олимпик оюнуларын ийи диктыр чемпиону И. С. Яры-гын делегаттар бир үб-биле (бо үедө ховар чүгү) федерациянын бирги президентин кылдыр сонгаан. СССР-нин хостуг хурешке шилдиче командазын хөй чылдар дургузунда кайы-напчак чедипкинерге ол чедирин келген. Спортчу ат-канды И. С. Ярыгынден дудак чок Барселонда болган (1992 чылда) Олимпиядазын тил-дечизи, Соңгу Осетиянын огу А. А. Фадзаевти Россия Федерациязынын хостуг хурешке кол тренерин кылдыр ол-ла конференцияга бады-

Чадамба ООРЖАК, Конференциянын делегаты.

КИНО

МАРТ 16-да: «НАВЫРАЛ»: «Хөй ашма оорлаакшыны» (Кыдат кино). АГАР САНЫ: «Тыва сонбан» № 363505. Тыва Республиканың Пар-далга болгаш информация министрствозунун типо-графиязы, Кызыл, Шетинки болгаш Красноярско кудумчу-зу, бажын № 1.